

19. General Assembly adopts resolution on Russian reparations for Ukraine. *UN News*. 14 November 2022. URL: <https://news.un.org/en/story/2022/11/1130587>.

20. Badanova, I. Jurisdictional Immunities v Grave Crimes: Reflections on New Developments from Ukraine. *EJIL:Talk!* 8 September 2022. URL: <https://www.ejiltalk.org/jurisdictional-immunities-v-grave-crimes-reflections-on-new-developments-from-ukraine/>.

21. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts, 1977. URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf.

22. Blank, L. War Reparations for Ukraine: Key Issues. *Just Security*. 2 May 2022. URL: <https://www.justsecurity.org/81341/war-reparations-for-ukraine-key-issues/>.

ABSTRACT

Maryna Medvedieva. Jurisdictional immunities of states in the context of compensation paid by russia for the damage caused in Ukraine as a result of its armed aggression. The article analyzes the means of compensation by russia for the damage caused in Ukraine as a result of its armed aggression, their problematic and positive features, taking into account the norms of international law regarding the jurisdictional immunities of states and their property. The author considers such means in the context of jurisdictional immunities of russia, as administrative procedures created in Ukraine (with the help of Ukrainian state funds); legal proceedings in Ukrainian and foreign courts; decisions of international courts and arbitral tribunals; international compensation commission. The author offers various options for overcoming russia's jurisdictional immunities.

The author makes an analysis of the problem referring to national and foreign national legislation, international conventions, decisions of Ukrainian and foreign courts as well as the judgments of international courts such as the International Court of Justice and the European Court of Human Rights.

The article concludes that it is of paramount importance to introduce into the legislation of Ukraine restrictions on the jurisdictional immunities of foreign countries if they cause damage to individuals, legal entities, the state, in particular as a result of aggression, and at the same time, through diplomatic channels, to seek the introduction of similar norms into the law of other countries. The author upholds the idea to set up a special compensation commission on the basis of an international treaty, where a 'tort exception' must be ensured.

The article assumes that changes to national legislation and new judicial practice of various states gradually become proof of the existence of a norm of customary international law, which allows limiting the jurisdictional immunities of states and their property in the event of harm caused during armed conflicts.

Keywords: *jurisdictional immunities, immunity of state property, aggression, international law, damage, armed conflict.*

УДК 343.9

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-52-59

Ігор МЕДИЦЬКИЙ©

доктор юридичних наук, доцент

(Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна)

КРИМІНОЛОГІЧНА ОЦІНКА НАСЛІДКІВ (ВТРАТ) ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Дослідження має на меті визначення обсягу наслідків (втрат) України від збройної агресії. Напрями виявлення запропоновано об'єднати у гуманітарний, економічний, військовий, правоохоронний, природоохоронний і культурно-релігійний. Соціально-гуманітарні та економічні наслідки (втрати) деталізовано за рахунок зменшення життєвого потенціалу України, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб та біженців, прогнозованого зменшення ВВП, втрат у соціальному та продуктивному секторах та ін.; еколого-природоохоронні наслідки (втрати) розкрито за рахунок шкоди природно-заповідному фонду та іншим природоохоронним

© І. Медицький, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6720-6658>

ibm78@ukr.net

територіям, земельним та водним ресурсам від викидів небезпечних речовин у атмосферу, пошкоджень та втрат лісових масивів тощо.

Ключові слова: збройна агресія, міжнародні злочини, наслідки (втрати), збитки, біженці, внутрішньо переміщені особи, навколишнє природне середовище.

Постановка проблеми. Терористичний режим російської федерації (далі – рф) визнано низкою міжнародних інституцій: Парламентською асамблеєю Ради Європи, Парламентською асамблеєю, Європейським парламентом, рішеннями парламентів Польщі, Чехії, Нідерландів, Литви, Латвії, Естонії. Цивілізованою спільнотою констатовано факти невибіркових атак на житлові райони та цивільну інфраструктуру в Україні, страти без суду і слідства, викрадення, сексуального насильства, катування та інших звірств, перешкоджання у доступі українцям до газу, електроенергії, води та інтернету, а також основних товарів і послуг. Згідно з даними офісу Генерального прокурора України у період повномасштабного вторгнення зареєстровано 68 321 злочин агресії та воєнний злочин (порушення законів та звичаїв війни; планування, підготовка або розв’язання та ведення агресивної війни; пропаганда війни та ін.) та 16 825 злочинів проти національної безпеки України (посягання на територіальну цілісність та недоторканність України; державна зрада; колабораційна діяльність; пособництво державі-агресору; диверсія та ін.)¹.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми. Загальну оцінку криміногенності міжнародних та внутрішніх збройних конфліктів можна простежити у працях В. Антипенка, А. Бабенка, В. Батиргареевої, В. Бесчастного, А. Благої, О. Джузи, В. Дрьоміна, М. Колодяжного, О. Мартиненка, Ю. Орлова, В. Шакуна та інших дослідників. Водночас триваючий процес ведення воєнних дій на території України та прогнозоване подолання руйнівних, деструктивних наслідків протягом десятиліть після їх майбутнього припинення актуалізує наукові розвідки представників кримінологічної науки у сфері факторів та умов (причинного комплексу), кореляційних взаємозв’язків, обсягу наслідків (втрат), державної політики мінімізації тощо.

Мета статті – кримінологічна оцінка обсягу соціально-гуманітарних, економічних та еколого-природоохоронних наслідків (втрат) від збройної агресії проти України.

Виклад основного матеріалу. Протягом останнього десятиріччя тема «кримінології війни» (criminology of war) стає однією з центральних у кримінологічних школах Західної Європи. Розповсюдження збройних конфліктів і, як наслідок, «злочинів війни», вимагає адекватного науково-практичного реагування з боку міжнародної наукової спільноти та міжнародної кримінології. Як слушно зауважують В. Дрьомін та В. Цитряк, завданням «кримінології війни» як окремого наукового напрямку міжнародної кримінології є: кримінологічна характеристика воєнних злочинів, вивчення причин та наслідків їх вчинення, кримінологічна характеристика осіб, які відповідно до судових процедур будуть визнані винними в їх скоєнні, розробка кримінологічних методів дослідження механізму прийняття та реалізації злочинних рішень, розробка заходів міжнародного співробітництва з метою протидії «злочинам війни», захисту жертв війни та притягнення до відповідальності винних із метою покарання та запобігання цим злочинам [4, с. 492].

Окреслені українським урядом напрями визначення шкоди та збитків Україні внаслідок збройної агресії рф умовно можна згрупувати до таких: 1) *гуманітарний* (людські втрати: смерть або каліцтво цивільних осіб; витрати, пов’язані з призначенням різних видів державної соціальної допомоги та наданням соціальних послуг); 2) *економічний* (непрямі економічні втрати, пов’язані зі зменшенням чисельності населення та відповідних економічних показників країни; втрати підприємств усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна, а також упущена вигода від неможливості провадження господарської діяльності; втрати житлового фонду, об’єктів благоустрою, громадських будівель (об’єктів освіти, спорту, соціального захисту, охорони здоров’я, культури, адміністративних будівель тощо); втрати об’єктів житлово-комунального господарства у сфері теплопостачання, водопостачання та водовідведення; зруйновані або пошкоджені автомобільні, залізничні шляхи, транспортні розв’язки, телекомунікаційні мережі та інші об’єкти транспортної інфраструктури; газо-, нафтопроводи, лінії електропередач та інші об’єкти енергетичної

¹ Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення рф. Матеріали Офісу Генерального прокурора України. URL : <https://www.gp.gov.ua>.

інфраструктури; витрати, необхідні для їх відновлення); 3) *військовий* (людські та матеріальні військові втрати і витрати, пов'язані з бойовими діями); 4) *правоохоронний* (людські та матеріальні втрати і витрати органів кримінальної юстиції, пов'язані з протидією злочинності, дотриманням публічної безпеки і порядку, безпеки дорожнього руху); 5) *природоохоронний* (втрати земельного фонду, а також пов'язана з цим упущена вигода; шкода внаслідок забруднення і засмічення земельних ресурсів; втрати лісових насаджень; втрати надр, завдані самовільним їх користуванням та відповідна шкода навколишньому природному середовищу; втрачена частина територіального моря, виключно морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях; збитки для територій і об'єктів природно-заповідного фонду та пов'язані з ними витрати; шкода, завдана викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря; збитки, завдані водним ресурсам та об'єктам водогосподарської інфраструктури); 6) *культурно-релігійний* (втрати об'єктів культурної спадщини; руйнування та пошкодження релігійних споруд та культових будинків) [9].

Звісно, охопити увесь масив наслідків (втрат) збройної агресії проти України в одному дослідженні є складним завданням, особливо якщо зважити на нестаточний характер отримуваних даних, розпорошеність а подекуди й відсутність дієвих методик обрахунку, інші об'єктивні та суб'єктивні чинники. Із вказаних міркувань зупинимося на обсягу тих із них, що перебувають у соціально-гуманітарній, економічній та екологічній площинах.

Соціально-гуманітарні наслідки (втрати). Радник глави Офісу Президента України Михайло Подоляк повідомив, що за дев'ять місяців повномасштабної війни з росією Збройні Сили України втратили майже 13 тисяч військових. Кількість жертв серед цивільного населення України склала понад 20 тисяч і ця цифра може виявитися дуже суттєвою [14].

Згідно з даними Управління Верховного комісара з прав людини ООН з 24 лютого до 30 жовтня 2022 р. зафіксовано 16 295 випадків загибелі або поранення цивільних осіб в Україні: 6 430 загиблих і 9 865 поранених. Більшість зафіксованих втрат серед цивільних осіб спричинено застосуванням вибухової зброї з великою зоною ураження, у тому числі обстріли з важкої артилерії та реактивних систем залпового вогню, а також ракетні та авіаудари. Водночас реальна кількість втрат серед цивільних осіб значно вища, оскільки отримання інформації з деяких місць, де тривають інтенсивні бойові дії, відбувається із затримкою, а багато повідомлень про втрати серед цивільного населення усе ще потребують підтвердження. Це стосується, наприклад, населених пунктів: Маріуполь (Донецька область), Ізюм (Харківська область), Лисичанськ, Попасна, Северодонецьк (Луганська область), де, за повідомленнями, мали місце численні випадки загибелі чи поранення цивільних осіб [13].

Станом на 23.11.2022 більш ніж 1 279 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів, 438 дітей загинуло та понад 841 отримали поранення різного ступеня тяжкості [15].

За даними Агентства ООН у справах біженців, станом на червень 2022 р. у країнах Європи перебувало понад 4,9 млн біженців із України. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців вказує на реєстрацію у Європі з метою отримання тимчасового захисту (червень 2022 р.) понад 3,2 млн біженців із України. Найбільше таких осіб зареєстровано у Польщі (1,1 млн), Німеччині (565 тис.), Чехії (366 тис.), Іспанії (118 тис.), Болгарії (113 тис.), Італії (97 тис.). З тимчасово окупованих територій України 1,4 млн громадян України, з яких 230 тис. дітей, депортовано до росії [1]. Наведена цифра становить понад 3 % людського капіталу України (економічна оцінка цих втрат перевищує 23 млрд доларів США) [2, с. 78].

OpenDatabot повідомляє про виїзд із України протягом лютого-серпня 2022 р. 9,3 млн людей із наступним поверненням 7,4 млн українців. Дослідження Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, базоване на 34 145 інтерв'ю, проведених із травня по вересень 2022 р., засвідчило, що «більшість українців, які виїхали за кордон, це жінки (86 %) у віці 35-59 років (48 %) з вищою освітою (46 %), які знають різноманітний професійний досвід, особливо в сфері послуг і торгівлі. Жінки з дітьми становлять 88 % усіх членів сімей, які виїхали з України разом і 13 % сім'ї з літніми людьми» [7].

За результатами опитування, проведеного Соціологічною службою Центру Разумкова з 20 липня до 25 серпня 2022 р., лише 36 % респондентів висловлюють намір

повернутися в Україну після того, як переконаються, що в місцевості, де вони жили, безпечно перебувати, 35 % – відразу після того, як закінчиться війна, 13 % – через рік або через кілька років після закінчення війни, 7 % – після того, як відновить роботу підприємство, на якому вони працювали, або будуть упевнені, що знайдуть іншу роботу у себе вдома, 11 % планують повернутися найближчим часом, а 7 % взагалі не планують повертатися в Україну (серед тих, хто має постійну роботу в країні перебування, таких 18 %) [8].

У контексті соціально-гуманітарних наслідків йдеться про категорію внутрішньо переміщених осіб, облікована кількість яких, як зазначила Віцепрем'єр-міністр Ірина Верещук, становить 4,8 млн, тоді як реальна кількість – майже 7 млн осіб [5].

Економічні наслідки (втрати). За різними оцінками, падіння ВВП в Україні у 2022 р. склало:

- за даними Європейського банку реконструкції та розвитку (European Bank for Reconstruction and Development) – 30 %;
- за даними Світового Банку (World Bank, WB) – 45 %;
- за даними Віденського інституту міжнародних досліджень (Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche) – 38 %;
- за даними МВФ – 25-35 %;
- за даними Міністерства фінансів України – 33-50 %;
- за даними Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» – 38-45 %.

Досить великим є й ранжування оцінок вартості структурних трансформацій, необхідних для економічного відновлення: від 150 млрд доларів США – за висновками професора Університету Каліфорнії В. Eichengreen, саме таким був ВВП України до війни – до 300 млрд доларів США та 1 трлн доларів США (Н. Waiglein, Austrian Ministry of Finance, D. Gros, CEPS, Brussels), що, за ствердженням дослідників, є цілком прийнятним та можливим, оскільки становить відповідно 0,8 %, 1,7 % та 5,6 % ВВП Євросоюзу [2, с. 75-76].

Аналітичним центром при Київській школі економіки KSE Institute спільно з Міністерством розвитку громад і територій, Міністерством реінтеграції тимчасово окупованих територій підготовлено звіт про втрати, завдані війною інфраструктурі України. За результатами здійсненого аналізу, станом на 13 червня 2022 р. загальна сума прямих задокументованих збитків склала понад 95,5 млрд доларів США (майже 2,6 трлн грн). Найбільша частка у загальному обсязі прямих втрат належить житловим будівлям (39% або 36,8 млрд доларів США) та інфраструктурі (33% або 31,3 млрд доларів США). Втрати активів бізнесу становлять мінімум 8 млрд доларів США і швидко зростають. Ще 4,3 млрд доларів США складають прямі втрати аграрного сектору внаслідок війни. Загальні непрямі втрати економіки України оцінюються у 126,8 млрд доларів США (3,7 трлн грн). Найбільша частка у загальному обсязі непрямих втрат належить активам підприємств та промисловості – 28,7 млрд доларів США, на другому місці – агропромисловий комплекс та земельні ресурси: 23,4 млрд доларів США. Ще 23,3 млрд доларів США склали непрямі втрати сфери торгівлі.

Така оцінка не враховує загальних втрат економіки від війни (втрата ВВП, інвестицій, робочої сили тощо), котрі, враховуючи як прямі, так і непрямі втрати (зниження ВВП, припинення інвестицій, відтік робочої сили, додаткові витрати на оборону та соціальну підтримку тощо), за спільними оцінками Мінекономіки та KSE, коливаються від 564 до 600 млрд доларів США [6, с. 5-6].

Зокрема [6, с. 16, 26-30, 33]:

– *соціальний сектор.* Загальна кількість зруйнованих або пошкоджених об'єктів житлового фонду становить майже 121 тис будівель, із них 107,8 тис. приватних будинків, 13,1 тис. багатоквартирних будинків, 0,1 тис. гуртожитків. Загальна площа пошкоджених або зруйнованих об'єктів становить 61 млн кв. м, що складає 6% від загальної площі житлового фонду України (прямі збитки для житлового фонду становлять 36,8 млрд доларів США);

– *продуктивний сектор.* Загальні прямі збитки активів підприємств оцінюються у 8 млрд доларів США, непрямі – у 28,7 млрд доларів США. Загальні прямі збитки *ритейлу (роздрібна торгівля)* становлять 2,1 млрд доларів США, непрямі – 22,6 млрд доларів США (скорочення роздрібного товарообігу через еміграцію, падіння купівельної спроможності населення та, власне, руйнування магазинів). Сума прямих збитків, завданих *земельному фонду та АПК України*, складає 4,3 млрд доларів США (втрати

земельного фонду, сільськогосподарської техніки, елеваторів та інших зерносховищ, тваринництва – від загибелі тварин, втрати виробників багаторічних культур через пошкодження насаджень; бджільництва; факторів виробництва та готової продукції через їх пошкодження та крадіжки), непрямі – 23,35 млрд доларів США. За попередніми оцінками, загальний обсяг втрат *об'єктів інфраструктури* в Україні склав 31,3 млрд доларів США, непрямі втрати становлять 17,7 млрд доларів США.

Екологічні наслідки (втрати). Зі слів міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Руслана Стрільця, за півроку повномасштабного вторгнення в Україну сума збитків екології від російської агресії склала близько 1 трлн грн, шкода від забруднення повітря сягає 923 млрд грн, шкода ґрунтам та землям – 138 млрд грн. Мінекології зафіксувало понад 2 тис. випадків знищення живої природи. По Україні випущено понад 3,5 тис. ракет, що спричинило викиди в атмосферне повітря та забруднення землі. Під час всіх вибухів, які були на території нашої держави, у повітря потрапило понад 46 млн тонн забруднюючих речовин [11].

За матеріалами дослідження уже згаданого нами KSE Institute, екологічні втрати інфраструктури України внаслідок агресії мають такі різновиди та обсяг [6, с. 46-49]:

– *шкода природно-заповідному фонду та іншим природоохоронним територіям*, що полягає у знищенні та пошкодженні природних екосистем та об'єктів унаслідок пожеж, вибухів, пересування техніки та військових, різного роду забруднень, відлякуванні рідкісних і зникаючих тварин, невідновлюваних втратах вікових дерев, інших пам'яток природи та особливо рідкісних тварин і рослин, втраті доступу та зниженні привабливості для туризму і науково-дослідних цілей, а також у довготривалих непередбачуваних наслідках війни на відновлення дикої природи. Через воєнні дії 812 заповідних територій України перебувають у небезпеці (близько 20% площі всіх природоохоронних територій України). Під загрозою знищення опинилися 2,5 млн га природоохоронних територій;

– *викиди небезпечних речовин у атмосферу.* Згідно з даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, з початку повномасштабного вторгнення російські атаки на нафтосховища завдали шкоди атмосферному повітрю України на 49,3 млрд грн [3];

– *шкода земельним ресурсам.* Прямі збитки полягають у знищенні та пошкодженні земель різних категорій (не лише сільськогосподарського призначення) внаслідок мінного забруднення та розмінування; забруднення від горіння і розливів нафтопродуктів; забруднення від викидів у атмосферу речовин, що осідають згодом на землю; забруднення воєнними відходами, іншими небезпечними речовинами унаслідок бойових дій (наприклад, хімічними речовинами, що зберігалися на промислових об'єктах), а також потреби на заходи з рекультивациі земель, зіпсованих вибухами і важкою військовою технікою, та на заходи з ліквідації (дезактивації) забруднень і очищення земель. Протягом 8 місяців повномасштабного вторгнення забруднено небезпечними речовинами 182 880 м² ґрунтів, 2 365 129 м² земель засмічено залишками знищених об'єктів та боєприпасів [3];

– *пошкодження та втрати лісових масивів* через знищення та пошкодження деревостану і запасу деревини, інших компонентів лісових екосистем унаслідок пожеж, вибухів тощо, а внаслідок окупації та мінування – втрата доступу до здійснення заготівлі деревини, лісовідновлення, інших лісгосподарських заходів, побічних лісокористувань, таких як заготівля ягід, грибів тощо, туризм та відпочинок. Загалом майже 3 млн га лісу в Україні були охоплені війною від початку повномасштабного вторгнення російської армії – це майже територія Бельгії. На початок листопада 2022 року під окупацією та бойовими діями знаходилося майже 450 тис. га лісів. Пожежами знищено понад 13 тис. га лісів. Орієнтовна шкода, завдана лісгосподарським підприємствам, становить 19,4 млрд грн [3];

– *шкода водним ресурсам* через цілеспрямовані удари по інфраструктурі для забору, очищення та постачання води, а також по каналізаційних очисних спорудах. Через війну понад 4,6 млн людей в Україні мають проблеми з доступом до питної води. Забруднення річок унаслідок російської агресії може торкнутися і сусідніх країн, тобто несе транскордонну загрозу, оскільки Україна ділить великі річки, такі як Дунай, Дністер, Прут, Тиса і Західний Буг, з країнами-сусідами: Польщею, Угорщиною, Румунією та Молдовою.

Наразі Азовське та Чорне моря значно потерпають від агресії РФ в Україні. Серед наслідків дій російських окупантів: 1) нафтове забруднення, що призводить до

руйнування нейстону – водоростей і дрібних безхребетних, які живуть біля поверхневої плівки води (в морській піні); 2) хімічне забруднення внаслідок потрапляння до води ракетного палива, що містить металоорганічні з'єднання, а також гептил, котрий є дуже токсичним і канцерогенним, тощо; в) органічне забруднення внаслідок руйнування систем очистки стічних вод у прибережних містах і селах; г) шумове забруднення, що значно травмує морську фауну, зокрема дельфінів [3]. У своєму виступі на G20 Президент України В. Зеленський, наголошуючи на потребі негайного захисту природи, зауважив про знищення щонайменше 50 тис. дельфінів у Чорному морі [12];

– *безпосередня шкода внаслідок бойових дій*. Минування природних ландшафтів і сільськогосподарських земель становить серйозну загрозу для життя і здоров'я громадян, формує цілий спектр екологічних загроз для основних складників довкілля включно зі станом та рівнем родючості ґрунтів, рослин, екосистем. За даними Державної служби з надзвичайних ситуацій, з 24 лютого до 2 листопада 2022 р. на території України знешкоджено 267 582 вибухонебезпечні предмети, у тому числі 2 149 авіаційних бомб. Обстежено територію площею 74 644 га [3]. Потребує розмінування територія площею понад 270 тис. квадратних кілометрів (включно з окупованими територіями). Повне розмінування забруднених вибухонебезпечними предметами територій триватиме 5-10 років. Крім того, наразі немає цілісної оцінки щодо потреб у розмінуванні, окрім обрахунків для агросектора (0,5 млрд доларів США) та туристичної сфери (0,2 млрд доларів США). З іншого боку, за оцінками Світового Банку, для розмінування усіх територій в Україні (включно з лісами, водними шляхами) необхідно 70 млрд. доларів США;

– *шкода внаслідок атак на інфраструктурні та промислові об'єкти*, що мають своїм наслідком забруднення через масштабні розливи нафтопродуктів та інших небезпечних речовин. Пошкоджено або зруйновано понад 227 підприємств, заводів та фабрик, включаючи підприємства хімічної галузі. Знищено або пошкоджено 276 об'єктів Державного лісового агентства лісових ресурсів України, 296 об'єктів Державного агентства водних ресурсів України. Захоплено 194 об'єкти, пов'язані з видобутком корисних копалин, крім того, 28 таких об'єктів знищено або пошкоджено. Наприклад, урядом затверджено перелік із 16 об'єктів нафтогазовидобування у межах континентального шельфу України, окупованих рф [10].

Існує значна загроза ядерній та радіаційній безпеці через пошкодження ядерних і радіаційно небезпечних об'єктів. Злочинна діяльність на Запорізькій АЕС призводить ще й до екологічної катастрофи. Внаслідок зупинки енергоблоків станції тепла вода не потрапляє у ставок-охолоджувач ЗАЕС, у результаті чого температура води впала приблизно до +13°C. Це призвело до масового вимирання риби у ставку. Енергоатом провів попередній аналіз наслідків окупації Запорізької АЕС, руйнування та пошкодження будівель і споруд станції. За його результатами, вартість активів, що були знищені та пошкоджені, станом на 01.11.2022 становить 28,18 млрд грн [3].

Висновки. Події в Україні дозволяють констатувати її перетворення в об'єкт геополітичного протистояння, вістря цілеспрямованої діяльності міжнародних суб'єктів у досягненні власних інтересів. Наслідки розв'язаної збройної агресії характеризуються своєю масштабністю і варіативністю, вимагають дієвих методик максимально повного встановлення та оцінки, у тому числі контекстно перспектив притягнення до міжнародно-політичної відповідальності держави-агресора та кримінальної відповідальності – безпосередніх виконавців міжнародних злочинів. Окреслена проблема має тривалу перспективу розв'язання та комплексний характер, потребуючи залучення до процесу, окрім представників юриспруденції, й інших науковців – економістів, соціологів, психологів, екологів.

Список використаних джерел

1. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня – 10 червня 2022). URL : <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migraciya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-cherhvnya-2022/>.
2. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / наук. ред. В. Юрчишин. Київ : Центр Разумкова, 2022. 102 с. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf.
3. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 27 жовтня – 2 листопада 2022 року. URL : <https://mepr.gov.ua/news/40263.html>.
4. Дрьомін В. М., Цитряк В. А. Сучасні тенденції розвитку міжнародної кримінології.

Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 489-492.

5. Завдання Міністерства інтеграції на 2023 рік – інтеграція внутрішніх переселенців. URL : <https://ukurier.gov.ua/uk/news/irina-vereshuk-zavdannya-minreintegratsiyi-na-2023-/>.

6. Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення. Київ, 73 с. URL : https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf.

7. Маркевич К. Знову прощання з домом: чи загрожує Україні друга хвиля міграції. Разумков центр. URL : <https://razumkov.org.ua/komentari/znovu-proshchannia-z-domom-chy-zagrozhuie-ukraini-druga-khvylya-migratsii>.

8. Настрої та оцінки українських біженців (липень-серпень 2022 р.). *Разумков центр*. URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>.

9. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.

10. Про затвердження переліку об'єктів нафтогазовидобування в межах континентального шельфу України, які є окупованими Російською Федерацією : постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2022 № 945. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945-2022-p#text>.

11. Сума збитків екології від російської агресії близько одного трильйона гривень – Міністерство довілля. URL : <https://mediacenter.org.ua/uk/suma-zbitkiv-ekologiyi-vid-rosijskoyi-agresiyi-blizko-odnogo-triljona-griven-ministerstvo-dovkillya/>.

12. Україна завжди була лідером миротворчих зусиль; якщо Росія хоче закінчити цю війну, хай доведе це діями – виступ Президента України на саміті «Групи двадцяти». URL : <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-zavzhd-bula-liderom-mirotvorchih-zusil-yaksho-rosi-79141>.

13. Україна: втрати серед цивільних осіб станом на 30 жовтня 2022 року. Управління Верховного комісара з прав людини ООН. URL : <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-11/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2030%20October%202022%20UKR.pdf>.

14. У Зеленського озвучили кількість загиблих українських бійців у війні з РФ. URL : <https://focus.ua/uk/voennoye-novosti/539309-u-zelenskogo-ozvuchili-kolichestvo-pogibshih-ukrainskih-boycov-v-voyne-s-rf>.

15. Ювенальні прокурори: 438 дітей загинуло внаслідок збройної агресії рф в Україні. *Матеріали Офісу Генерального прокурора України*. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-438-ditei-zaginulo-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini>.

Надійшла до редакції 09.02.2023

References

1. Vymushena mihratsiia i viina v Ukraini (24 bereznia – 10 chervnia 2022) [Forced migration and war in Ukraine (March 24 – June 10, 2022)]. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznia-10-chervnia-2022/>. [in Ukr.].

2. Neopolitychni ta heoekonomichni zminy, formovani pid vplyvom rosiiskoi ahresii, ta onovlennia mistsia Ukrainy u svitovomu prostori [Geopolitical and geoeconomic changes formed under the influence of Russian aggression and renewal of Ukraine's place in the world] / nauk. red. V. Yurchyshyn. Kyiv : Tsentrazumkov, 2022. 102 p. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf. [in Ukr.].

3. Daidzhest kliuchovykh naslidkiv rosiiskoi ahresii dlia ukrainskoho dovkillia za 27 zhovtnia – 2 lystopada 2022 roku [Digest of the key consequences of Russian aggression for the Ukrainian environment for October 27 – November 2, 2022]. URL : <https://mepr.gov.ua/news/40263.html>. [in Ukr.].

4. Dromin, V. M., Tsytriak, V. A. (2022) Suchasni tendentsii rozvytku mizhnarodnoi kryminolohii [Modern trends in the development of international criminology]. *Yevropeyskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv KhKhI stolittia» (do 25-riczhia Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia» ta 175-riczhia Odeskoi shkoly prava) : u 2 t. : materialy Mizhnar.nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 17 chervnia 2022 r.) / za zahalnoi redaktsiieiu S. V. Kivalova. Odessa : Vydavnychiy dim «Helvetyka». Vol. 2. pp. 489-492. [in Ukr.].*

5. Zавдання Міністерства інтеграції на 2023 рік – інтеграція внутрішніх переселенців [The task of the Ministry of Reintegration for 2023 is the integration of internally displaced persons]. URL : <https://ukurier.gov.ua/uk/news/irina-vereshuk-zavdannya-minreintegratsiyi-na-2023-/>. [in Ukr.].

6. Zvit pro priami zbytky infrastruktury, nepriami vtraty ekonomiky vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii Rosii proty Ukrainy, ta попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення

[Report on direct infrastructure damage, indirect economic losses from the destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine, and a preliminary assessment of Ukraine's needs for financing recovery]. Kyiv, 73 p. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf. [in Ukr.].

7. Markevych, K. Znovu proshchannia z domom: chy zahrozhuie Ukraini druha khvyliia mihratsii [Farewell to home again: is Ukraine threatened by a second wave of migration]. Razumkov tsentr. URL: <https://razumkov.org.ua/komentari/znovu-proshchannia-z-domom-chy-zagrozhuie-ukraini-druga-khvyliia-migratsii>. [in Ukr.].

8. Nastroi ta otsinky ukrainskykh bizhentsiv (lypen-serpen 2022p.) [Attitudes and assessments of Ukrainian refugees (July-August 2022 p.)]. *Razumkov tsentr.* URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>. [in Ukr.].

9. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii [On the approval of the Procedure for determining damage and losses caused to Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].

10. Pro zatverdzhennia pereliku obiektiv naftohazovydobuvannia v mezhakh kontynentalnoho shelfu Ukrainy, yaki ye okupovanyymi Rosiiskoiu Federatsiieiu [On approval of the list of oil and gas production facilities within the continental shelf of Ukraine, which are occupied by the Russian Federation]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.08.2022 № 945. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945-2022-n#text>. [in Ukr.].

11. Suma zbytkiv ekolohii vid rosiiskoi ahresii blyzko odnogo tryliona hryven – Ministerstvo dovkillia [The amount of damage to ecology from Russian aggression is about one trillion hryvnias – the Ministry of the Environment]. URL: <https://mediacenter.org.ua/uk/suma-zbitkiv-ekolohiyi-vid-rosijskoyi-agresiyi-blizko-odnogo-triljona-griven-ministerstvo-dovkillia/>. [in Ukr.].

12. Ukraina zavzhdly bula liderom myrotvorchychk zusyl; yakshcho Rosiia khoche zakinchyty tsiu viinu, khai dovede tse diiamy – vystup Prezydenta Ukrainy na samiti «Hrupy dvadtsiaty» [Ukraine has always been a leader in peacemaking efforts; if Russia wants to end this war, let it prove it with actions – the speech of the President of Ukraine at the «Group of 20» summit]. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-zavzhdly-bula-liderom-mirotvorchih-zusil-yaksho-rosi-79141>. [in Ukr.].

13. Ukraina: vtraty sered tsyvilnykh osib stanom na 30 zhovtnia 2022 roku. Upravlinnia Verkhovnoho komisara z prav liudyny OON [Ukraine: civilian casualties as of October 30, 2022]. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-11/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2030%20October%202022%20UKR.pdf>. [in Ukr.].

14. U Zelenskoho ozvuchyly kilnist zahybylykh ukrainskykh biitsiv u viini z RF [Zelenskyy announced the number of dead Ukrainian soldiers in the war with the Russian Federation]. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/539309-u-zelenskogo-ozvuchili-kolichestvo-pogibshih-ukrainskih-boycov-v-voyne-s-rf>. [in Ukr.].

15. Iuvenalni prokurory: 438 ditei zahynulo vnaslidok zbroinoi ahresii rf v Ukraini [Juvenile prosecutors: 438 children died as a result of armed aggression of the Russian Federation in Ukraine]. *Materialy Ofisu Heneralnoho prokurora Ukrainy.* URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-438-ditei-zaginulo-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Ihor Medytskyi. Criminological assessment of the consequences (losses) of armed aggression against Ukraine. The purpose of the study is to outline the extent of the consequences of the armed aggression against Ukraine in the socio-humanitarian, economic and environmental spheres. The author states that the top leadership of the aggressor state, as well as the direct perpetrators of war crimes and crimes against humanity, committed the following: mass killings of civilians; creation of conditions aimed at their complete or partial destruction; forced deportation; destruction of the economic potential of the state. The author emphasizes the complexity of the task of establishing the scope of the consequences of the armed aggression against Ukraine, given the ongoing nature of the data obtained, the dispersion or lack of effective calculation methods, and other objective and subjective factors.

The author proposes to combine the areas of damage and loss assessment in Ukraine into humanitarian, economic, military, law enforcement, environmental, cultural and religious ones. The author details the socio-humanitarian and economic consequences of the armed aggression due to a decrease in the vital potential of Ukraine, an increase in the number of internally displaced persons and refugees, a projected decrease in the country's gross domestic product, and losses in the social (destruction of housing, healthcare facilities, cultural facilities, and educational infrastructure) and productive (losses to the assets of enterprises, retail trade, land and agriculture, and municipal infrastructure) sectors. The environmental and ecological consequences of armed aggression are detailed by: damage to the nature reserve fund; land and water resources; emissions of hazardous substances into the atmosphere; loss of forests; damage to infrastructure and industrial facilities.

Keywords: *armed aggression, international crimes, consequences, damage, refugees, internally displaced persons, environment.*